

Тарарива Л. Ю.,

Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Луганськ

РЕЦЕПЦІЯ МІФОСЮЖЕТУ БРАТОВБИВСТВА В ЛІРИКО-ДИДАКТИЧНІЙ ФАНТАЗІЇ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО “СІНО” Й СЕРБСЬКІЙ ЕПІЧНІЙ ПІСНІ “МУЙО І АЛІЯ”

У статті досліджуються шляхи трансформації міфосюжету про Каїна та Авеля в лірико-драматичній фантазії Максима Рильського “Сіно” й сербській епічній пісні “Муїо і Алія” як вияв міжкультурної комунікації.

Ключові слова: міфосюжет, міфонім, бінарність.

The article deals with the ways of mythplot's transformation about Cain and Abel in lyrico-dramatic fantasy of Maxym Rylsky “The hay” and the Serbian epic song “Mujo and Alija” as the display of intercultural communication.

Keywords: mythplot, mythonim, binaryness.

Рецепція протосюжету є важливим фактором розвитку літератури, стає рушійною силою опозиції традиція / новаторство. Використання міфосюжетної матриці слугує засобом подолання часових і просторових відстаней, є потенційною можливістю для міжкультурної комунікації. Тому очевидною стає зацікавленість літературного дискурсу традиційним сюжетом та його інтерпретацією. Перспективним вбачається дослідження трансформацій сюжетної матриці в розрізі компаративних студій.

Творчий доробок Максима Рильського, попри значну кількість досліджень, потребує реінтерпретації у сфері міфопоетики, оскільки цей аспект ще не був предметом спеціального дослідження, а крім того, компаративні студії є способом випрозорення еволюції образного світу, сюжету, дають змогу “... розшифрувати досвід світу навіть на часовій, просторовій чи культурній відстані” [2, с. 44].

Стаття є фрагментом дисертаційного дослідження “Міфопоетика творчості Максима Рильського” (затверджена протоколом № 2 від 28 травня 2009 року Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка).

До творчості М. Рильського в різні роки зверталися В. Агеєва, Ю. Булаховська, С. Єрмоленко, С. Єфремов, П. Мовчан, В. Моренець, М. Неврлий, В. Новак, О. Стеценко, Л. Таран та ін. Проте поза увагою залишається рецепція міфосюжету М. Рильським, у тому числі й компаративні дослідження цього аспекту.

Міфосюжет про Каїна та Авеля крізь призму літературного твору досліджувався С. Вардеванян, Т. Гундоровою, І. Зваричем, М. Ласло-Куцюк, Д. Наливайком, В. Сулимою, Б. Тихолозом, І. Черновою та ін. Аналізуючи вкорінення даної структури, ми зверталися до концепцій вище зазначених дослідників, а також до теорії Юнга та тексту-оригіналу.

Метою статті є компаративні студії рецепції старозавітного міфосюжету про Каїна та Авеля в лірико-дидактичній фантазії Максима Рильського “Сіно” й сербській епічній пісні “Муїо і Алія”.

Міфосюжет братовбивства розкривався неодноразово в літературному дискурсі. До теми Каїна та Авеля зверталися Дж. Байрон, С. Яричевський, І. Огієнко, Н. Кибальнич, О. Стороженко, І. Франко, В. Сосюра, Б. Рубчак, В. Вовк, О. Кобилянська, О. Забужко, І. Багряний та ін.

Міфосюжет про Каїна та Авеля відслідковується протягом багатьох століть, але в кожній новій епосі ця сюжетна матриця здобуває нові характеристики, проте не втрачає базового ядра архетипного елементу. Тому компаративний аналіз твору Рильського й сербської епічної пісні є вдалим прикладом ілюстрації еволюційних зламів у структурі міфосюжету, а також виявом спорідненості через зв'язок твору оригіналу й перекладу й, звісно, фактору міжкультурної комунікації. М. Рильський неодноразово наголошував: “... бажано, навіть потрібно, щоб між автором оригіналу і перекладачем була внутрішня спорідненість, щоб перекладач не був ремісником, який перекладає все, що йому замовлять перекласти, щоб тут доконче був момент творчого вибору” [6, с. 240].

Аналізуючи міфосюжет про Каїна та Авеля слід, на нашу думку, звернутися до проблеми бінарності. Міфосюжет аналізованих текстів базується на дихотомічній парі, міфонімах Каїна та Авеля та двоїчності персонажів, у яких втілені дві іпостасі. У даній концепції оприявленою стає й дихотомічна пара добро / зло. Подібне явище зустрічаємо й у деяких африканських племенах, а саме явище народження близнюків, що потребує розв'язання цілісності “родинного кола” через смерть одного або обох з них. Тому основи бінарності міфонімів знаходимо саме в міфологічно-географічній сфері. Використання бінарної концепції дає змогу рафінувати іпостасі пари персонажів, втілених у творах “Сіно” та “Муїо і Алія”.

Звернення до так званого літературного архетипу (за визначенням А. Нямцу) має у своїй основі наближення до першовитоків джерела-базису, фундаментального тла-основи, “надають ...універсального онтологічного звучання” [3, с. 112]. Використання традиційної міфологічної сюжетної моделі є специфічним засобом універсалізувати дійсність, “увійти” в “ланцюг” інтертекстуальних зв'язків, що, у першу чергу, розширює простір художнього твору до мегамасштабів міжкультурної комунікації, а крім того, дана модель здатна нести у собі новаційний інтерпретаційний модус, який стає матеріалом для аналізу й нашаровується, тим самим, нова система трактувань семантики традиційного сюжету-базису. Протосюжет є своєрідним архетипним “штампом” на власне новому літературному творі, у якому “пульсують” елементи, сюжетні перипетії, художні засоби, образи першотвору, сюжету-зразка. Слід зазначити, що потужність подібного “пульсування” автор “регулює” самостійно, маючи здатність до прозорого відтворення матричної основи або ж закодованої іманентної сутності, ке-

руючись при цьому власними надзавданнями (у міфопоетичній термінології – реміфологізуючи або деміфологізуючи тло твору).

Компаративний аналіз дає змогу простежити шляхи “вживлення” одного традиційного сюжету в різних культурних системах і водночас (оскільки ми користуємось перекладом) долає національний феномен, продовжуючи авторський світ оригінальної спадщини митця перекладною спадщиною як співтворчості, зокрема, М. Рильський зазначає: “... вважаю неможливим, як дехто цього вимагає, щоб автор поетичного перекладу, отже, й сам поет, цілком забув про себе, цілком підкорився індивідуальності іншого поета” [6, с. 240]. Тому використання для компаративного аналізу авторського перекладу є водночас і матеріалом для порівняння, у нашому дослідженні міфосюжету, а також продовженням авторської міфопоетичної системи, втіленої в перекладеному творі, що відкриває нові можливості у вибудовуванні міфопоетичної картини митця.

Розробляючи тему братовбивства, тексти творів відходять від канонічного міфосюжету й надбудовують нові смислові поля. Міфосюжет є вкрапленим у базовий сюжет лірико-дидактичної фантазії “Сіно”. В основному сюжеті оприявленними стають лише знакові символічні коди, знамення, подібні до символів у “Слові о полку Ігоревім”, про постсюжетну лінію братовбивства: “... ворони крилаті / Летіли здалеку, червоного вина / Жадні напитися, вістовники недобрі, / І хижо дзюбами розкльовували обрій” [4, с. 239], “і навіть цвіллю вже подекуди взялась / Моя й твоя душа...” [4, с. 241]. Рильський використовує так званий ефект “випередження” основного сюжету. У Рильського сакралізованим простором, який об’єднує братів є батьківська оселя, в епічній пісні ним стає спільні коні та зброя, надаючи сюжету унікальних деталей. Крім того, М. Рильський уводять дихотомію день / ніч, добро / зло – семантичні дублети міфонімів Каїн та Авель, де “день” є втіленням позитивних поривань людини, а “згущення” ночі веде до кульмінаційного піку – думок про вбивство. Крім того, вводить міфологему логоса, а саме фольклорні прокльони: “Коли б оця коса йому життя скосила!” [4, с. 243], подібні структури зустрічаємо в епічній пісні: “Бодай ржа на тебе впала, Муїю, / Двоє маєш, в мене ж ні одної!” [5, с. 173]. Проте Рильський, на протигагу фольклорному твору, відходить від традиційного міфосюжету, вкорінюючи зло в обох братів, як втілення природніх темних сил, потаємних бажань людини за К. Юнгом, тим самим, змінюючи аксіологічні акценти в бінарній опозиції, психологізуючи образи: “І думав старший з них: він дужий, уродливий, / Я знаю – бачив я, до чого в них дійшло! / Коли б я був один, – лише б мені цвіло, / І наливалось, і спіло, і важніло... / І думав менший з них: навіщо жить таким / Калікам немощним, убогим негіпахам? / Навіщо укрива немудрий батьків дім / Його й мене одним високоверхим дахом?” [4, с. 244]. Розв’язання теми “каїнівської помсти” є також новою інтерпретацією – автор уникає моменту вбивства, залишаючи його лише потенційним бажанням обох братів, “зупиняючи” традиційний хід події міфо-

сюжету. Автор відходить від зображення Каїна як надлюдини у Байронівській інтерпретації, за Рильським, це звичайні селяни. В епічній пісні також відзначаємо відсутність будь-якої гіперболізації вчинків.

Отже, М. Рильський руйнує біполярність, надаючи Авелю рис Каїна, що створює так звану “ідентичність” героїв, проте на певному етапі “активним” виявом зла стає саме молодший брат. Є відчутною переакцентуація трактування образів, що є метою маніфестації “стертості” грані бінарності, відсутності “чистого добра” як абсолюту. В епічній пісні сюжет переосмислений по-іншому – брат спокутує гріх суїцидом, оскільки порушив цілісність власного “Я”: “Бачить крука без крила одного, / Воронові слово промовляє: / “Ой ти, птаху, вороне ти чорний, / Без крила як житимеш на світі?” / Ворон-птах йому відповідає: / “Так мені є без крила одного, / Як і брату, що не має брата, / Як тобі, юначе, без Алії!” [5, с. 174]. У Рильського об’єднуючим початком, єдністю стає сакральна “батьківська хата”: “Брати у батьківській жили старій оселі / Не розділявшись...” [5, с. 243].

Отже, Рильський створює принципове нове прочитання традиційного міфосюжету, змінюючи аксіологічні домінанти, надає “позитивності” заключній частині твору, психологізуючи образи, надаючи їм ефекту “двійництва”, “...розгалуження людини у власній екзистенції” [1, с. 14], вкоріненості двох сил – світлих і темних. Символізує амбівалентні прагнення людини до добра і зла, не протиставляючи їх, а демонструючи їх, як “вживлені” елементи кожної людини, які можуть у кризовий момент стати нерівнозначними, тому й обраний жанр фантазії є одним із виявів ілюзорності можливості абсолюту добра чи зла. “Каїнівський комплекс” є основою кожної людини як втілення потаємних злих сил.

Отже, побіжне компаративне студіювання доводить, що міфосюжет братовбивства в літературному дискурсі зазнав певних трансформацій, став активним фоном для рецепцій як фольклорних, так і авторських.

Література:

1. Лютий Т. В. Людина у символічному просторі “двійників” / Т. В. Лютий // Практична філософія. – 2006. – № 3. – С. 13 – 19.
2. Маріно А. Компаративістика та теорія літератури. Поетика порівняльного літературознавства / А. Маріно // Слово і час. – 2007. – № 6. – С. 42 – 36.
3. Нямцу А. Трансформаційний контекст легендарно-міфологічної традиції / А. Нямцу // Вісник Одеського національного університету. – 2008. – Том 13. – Випуск 7. – С. 112 – 126.
4. Рильський М. Т. Зібрання творів у двадцяти томах: Художні твори. Томи 1 – 11 / М. Т. Рильський. – К.: Наукова думка, 1983 – (Художні твори). Т. 1: Поезії 1907 – 1929. Проза 1911 – 1925. – 1983. – 534 с.
5. Рильський М. Т. Зібрання творів у двадцяти томах: Поетичні переклади. Томи 1 – 11 / М. Т. Рильський. – К.: Наукова думка, 1985 – (Художні твори).
6. Т. 8: Поетичні переклади. – 1985. – 326 с.
7. Рильський М. Т. Зібрання творів у двадцяти томах: Наука; Критика; Публіцистика. / М. Т. Рильський. – К.: Наукова думка, 1983 – Т. 16. – 600 с.